

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE ÎN VIZIUNEA LUI MIHAI ANTONESCU

Conf. dr. CRISTIAN SANDACHE
Universitatea "Mihail Kogălniceanu" Iași

Nu există (încă) în istoriografia românească un studiu articulat sau o biografie referitoare la omul politic Mihai Antonescu, cel care în perioada 14 septembrie 1940- 23 august 1944, a îndeplinit succesiv mai multe demnități publice în cadrul statului român: ministru de Justiție; ministru secretar de Stat; ministru ad-interim la Propagandă Națională, pe timpul absenței din țară a titularului din acel moment - Nichifor Crainic; ministru de Stat și al Propagandei Naționale; vicepreședinte al Consiliului de Miniștri; ministru de Externe (însărcinat și cu conducerea executivului pe perioada absențelor din țară ale Conducătorului statului, mareșalul Ion Antonescu. (din 29 iunie 1941)¹.

N-avea nici o legătură de rudenie cu Ion Antonescu. Strămoșii săi erau aromâni, originari dintr-o localitate albaneză (Bohoștița), de unde au venit în Țara Românească la sfârșitul secolului al XIX-lea, stabilindu-se în județul Argeș și devenind ulterior mari proprietari de pământ².

Unul dintre aceștia, postelnicul Antonescu, precum și unul dintre bunici, pe nume Nicolae Antonescu au fost ctitorii mai multor locașuri bisericești din județele Argeș și Olt³.

Mihai Antonescu s-a născut la 18 noiembrie 1904 în localitatea Nucet din județul Dâmbovița și se va dedica ulterior carierei juridice, un rol decisiv în această privință revenindu-i unchiului său, profesorul universitar Emanuel Antonescu, de la facultatea de drept a Universității din București, considerat mentorul și susținătorul său în primii ani ai carierei. Dotat cu o inteligență vie, posesor al unui indiscutabil dar al vorbirii (deși era pândit adesea de o anumită prețiozitate a stilului), el va străbate toate treptele unei cariere academice de succes: inițial a lucrat ca bibliotecar al facultății de drept, apoi (după susținerea doctoratului) a devenit asistent, conferențiar și în cele din urmă profesor de drept internațional la Universitatea din București, fiind ulterior și profesor la Școala Superioară de Științe Administrative. A exercitat în paralel și avocatura, bucurându-se de o notorietate pozitivă⁴.

Extrem de ambițios, Mihai Antonescu nutrea visul de a deveni parlamentar, activând în cadrul PNL „Gheorghe Brătianu” și îndeplinind și funcția de președinte al organizației de Argeș a acestei formațiuni politice. N-a reușit însă niciodată să pătrundă în Parlamentul României, aspect care se pare l-a marcat. A scris și câteva cărți de specialitate, cea mai cunoscută în epocă fiind „*Organizarea Păcii și Societatea Națiunilor*”, în fapt teza sa de doctorat, publicată în 1929, lucrare în cadrul căreia pleda cu căldură în favoarea noii instituții internaționale geneveze creată la finele primului război mondial și în care vedea o soluție de prevenire a conflictelor⁵.

După 1940, viziunea politică a lui Mihai Antonescu se modifică, deși structural el rămâne un liberal. Discursul său rămâne tributar paradigmei de gândire naționaliste, apar ingredientele ideologice anticomuniste (cu un accent particular pe anti-slavism) și preocuparea pentru definirea unui model etatic românesc, aspect unde se dovedește însă ambiguu. Pentru un jurist cu pregătirea sa, Mihai Antonescu se dovedea mai curând pătimaș decât lucid, mai mult retor decât analist și foarte puțin capabil a structura un proiect clar. Referindu-se la statul național român, îl proiecta într-o manieră ambiguă, conținând însă unele ecouri corporatiste:

¹ Stelian NEAGOE, *Istoria Guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1999*, Ed. Machiavelli, București, 1999, pp. 137-149.

² Constantin C. GIURESCU, *Amintiri*, Ed. ALL, București, 2000, p. 298.

³ *Politics and Political Parties in Roumania*, London, 1936, p. 400.

⁴ Constantin C. GIURESCU, *op.cit.* p. 298.

⁵ *Ibidem*.

„Statul național (trebuie – n. n) întemeiat pe o sinteză totală a națiunii dar, în același timp, pe disciplina maselor naționale prin îndiguierea lor în grupuri naționale și prin legarea acestor grupuri de viața națională în scopul promovării meritelor și capacității individului”⁶.

Într-un alt context, Mihai Antonescu observa că moștenirea spirituală a secolului al XIX-lea- secolul prin excelență dominat de ideile Revoluției Franceze- va fi anihilat de așa-numitul „spirit nou” al secolului XX, caracterizat de revoluții „naționale” și „morale”. Ideea nu era originală, Mihail Manoilescu sau Mircea Eliade abordând-o și ei în textele lor⁷.

În concepția lui Mihai Antonescu statul trebuia să aibă o singură ideologie propriu-zisă: lupta împotriva comunismului și oferea frecvent exemple din doctrina național-socialistă și respectiv fascistă, pe care le comenta, în general, favorabil. Era în fond, discursul extremei-drepte europene, cu nuanțele și particularitățile sale⁸.

E interesantă în acest context, optica sa asupra politicii externe a României interbelice, ilustrată într-un expozeu ținut pe data de 25 iunie 1942 în cadrul unui Consiliu de Miniștri pe care îl și prezida dealtfel.

Perioada 1916-1918 o echivala cu lupta României pentru îndeplinirea obiectivului reîntregirii teritoriale și considera că în acel context, doar o apropiere de Anglia și Franța ar fi oferit soluții în această privință. E un punct de vedere oficial și tradițional, deși maniera rostirii n-are nici o legătură cu stilul unui diplomat, părând mai mult a unui propagandist romantic. Sunt folosiți termeni precum „destin” sau „legea pământului” poziționați în scopul unei accelerări a elementului afectiv⁹.

În opinia lui Mihai Antonescu, diplomația României de după 1918 a stat sub semnul „conservațiunii”, expresie oarecum nefericită stilistic, dar care acoperea în fond o realitate. Pe de altă parte, cu oarecare malițiozitate, vorbitorul observa că politica externă românească a rămas în fapt tributară modelului impus de către Ionel Brătianu, soluție însă singulară în epocă¹⁰.

Ceea ce condamna în fapt Mihai Antonescu era lipsa de intuiție a liderilor diplomației românești care nu au decriptat (în opinia lui), gravele carențe cu care s-ar fi confruntat sistemul reprezentat de către Societatea Națiunilor:

„Am făcut greșeala de a nu fi văzut la vreme că Societatea Națiunilor, prin universalismul său, prin interesele prea antagoniste pe care le coordona și prin lipsa oricărui funcțiuni de pregătire militară, nu era aptă să poată să apere granițele oricărui Stat”¹¹.

În viziunea lui Mihai Antonescu, România anilor 30’ se afla într-o situație paradoxală:

Invoca o rețea de tratate și înțelegeri internaționale la care era parte, toate acestea fiind aproape fără fisură sub aspectul logicii formale și a eșafodajului teoretic, în vreme ce, dotarea și instrucția militară a armatei române erau submediocre. În același timp, Antonescu credea că nu exista nici măcar o singură garanție efectivă care să confere României liniștea internă minimală. Totul s-ar fi bazat în realitate pe un păgubitor joc al imaginilor, pe declarații fascinante dar inutile, și pe o obsesivă aplecare către marile teme ale eticii internaționale, în dezacord organic cu interesele naționale românești. Nici Mica Antantă, nici Pactul Balcanic, nu s-ar fi bazat pe realism și mai ales pe un sistem economic compatibil, care le-ar fi conferit o reală eficiență. Pe tabla de șah a relațiilor internaționale, diplomația românească ar fi făcut o succesiune de mutări eronate, lipsindu-i viziunea de ansamblu și pragmatismul. În timp ce Iugoslavia începea să-și reorienteze

⁶ Mihai ANTONESCU, *În serviciul țării*, vol. I, București, 1942, p. 409.

⁷ A se vedea: Mihail MANOILESCU, *Secolul corporatismului. Teoriile corporatismului integral și pur*, București, 1934; Mircea ELIADE, *O revoluție creștină*, în „Buna Vestire”, din 27 iunie 1937.

⁸ Robert O.Paxton, *La France de Vichy (1940-1944)*, Paris, 1989.

⁹ Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat, vol. VII (mai-iulie 1942), București, 2003, p. 385.

¹⁰ *Ibidem*, p. 386.

¹¹ *Ibidem*, p. 388.

politica externă inițiind o apropiere față de Italia, România continua să critice revizionismul Romei. Cehoslovacia făcea același lucru față de URSS, stat care la rândul său refuza să recunoască apartenența Basarabiei la România.

„*N-am avut nici o concepție și nici o viziune ca, pe planul internațional diplomatic, să întindem rețeaua apărării noastre. Am lăsat ca Polonia, care avea interese convergente cu noi și cu Mica Antantă, să facă o politică împotriva Micei Antante, și, totuși am continuat să credem în Mica Antantă. Am lăsat, la un moment dat, ca Polonia să-și facă politica ei proprie și am continuat, utopic, să ne rezemăm pe sistemul Societății Națiunilor*”¹².

În același timp, Antonescu deplângea și fixația pe care diplomația românească interbelică o făcuse pentru Franța, caz în care ar fi acționat în mod excesiv o componentă afectivă în dauna judecății lucide. Sub aspect militar, Franța interbelică traversa o criză, datorată în primul rând marilor pierderi umane suferite la finele primului război mondial, în vreme ce economia țării se revigora cu mare greutate. Lipsa unei „*consistențe*” politico-militare a Parisului (cum o numea Mihai Antonescu) ar fi trebuit să constituie un avertisment pentru diplomația de la București.

Pentru Mihai Antonescu criticarea de către România a intervenției Italiei în Abisinia (1935) ar fi fost inutilă și absurdă, atâta timp cât țara noastră, „*nu se rezema, nici din punct de vedere național, nici din punct de vedere militar, pe o forță autentică, nici din punct de vedere politic, pe un sistem de alianțe care să-i garanteze securitatea*”¹³.

La rândul ei, deși prin intermediul unei scrisori pe care Maxim Litvinov i-o trimisese ulterior lui Nicolae Titulescu, URSS s-ar fi declarat gata a recunoaște integritatea statului român, totul nu s-a dovedit decât o cacealma. Într-o convorbire pe care o avusese cu Titulescu, Mihai Antonescu i-a atras atenția șefului diplomației de la București să nu se entuziasmeze în fața declarațiilor lui Litvinov și invocă predilecția părții ruse de a nu respecta în general tratatele și înțelegerile: cu atât mai mult era posibil să se întâmple la fel și în cazul unor scrisori, discuții bilaterale, particulare sau declarații de presă. Realitatea i-a dat dreptate ulterior lui Mihai Antonescu¹⁴.

În fapt, discursul antonescian e încadrabil sferei așa-numitului *Realpolitik* care pusese de la început sub semnul întrebării eficiența funcțională a Societății Națiunilor. Conceptul de securitate colectivă s-a dovedit a fi atât de general, încât nu a putut fi aplicat într-o conjunctură în care era mai posibilă tulburarea păcii decât menținerea ei; cooperarea neoficială franco-engleză care i-a urmat a fost prea fragilă și ambiguă pentru a rezista principalelor provocări din partea Germaniei. Cooperarea din ce în ce mai puternică dintre Germania și URSS a fost o lovitură decisivă pentru sistemul de la Versailles, iar democrațiile s-au dovedit a fi fost mult prea demoralizate ca să conștientizeze imediat momentul la adevărata lui valoare.

Securitatea colectivă contribuie la instaurarea unui climat de siguranță doar dacă toate națiunile - sau cel puțin toate națiunile importante în planul apărării colective - împărtășesc idei aproape identice față de natura provocării și sunt gata să folosească forța sau să aprecieze corect temeiul unei intervenții, indiferent de interesul național specific pe care l-ar putea avea în chestiunea respectivă. Doar dacă se îndeplinesc aceste condiții o organizație mondială poate emite sancțiuni sau poate funcționa ca arbitru al afacerilor internaționale. Așa percepușe Woodrow Wilson rolul securității colective încă din septembrie 1918. Diplomația europeană pornește de la premiza că interesele naționale au tendința de a-și contraveni reciproc și consideră că rolul ei este acela de instrument al reconcilierii; prin contrast, Wilson credea că un conflict mondial e rezultatul unei gândiri tulburi și în nici un caz o expresie a unei reale ciocniri de interese. În concepția wilsoniană oamenii de stat li se cere să aplice principii universale unor cazuri specifice. În practica așa-numitului *Realpolitik*, oamenii de stat abordează misiunea punerii în relație a intereselor particulare cu cele generale printr-un echilibru între stimulente și sancțiuni.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 389.

¹⁴ *Ibidem*, p. 390.

În cele din urmă, oamenii de stat europeni de după 1919 au pus accentul pe interesele naționale și au lăsat apărarea scopurilor comune în seama viziunii wilsoniene și indirect a SUA, stat care nu avea de fapt nici un interes național (în accepțiunea europeană a termenului) în divergențele teritoriale ale acordului¹⁵.

¹⁵ Henry KISSINGER, *Diplomația*, Ed. ALL, București, 1998, pp. 222-224.